

HERKÜL MİLLAS
20 Ocak 2015
Zaman Gazetesi

Charlie Hebdo saldırısı sonrasında yaşanmakta olanlar, bir kültürler uyumsuzluğunu su yüzüne çıkarmış gibidir. (Medeniyetler çatışması veya kültürler savaşı / çatışması demedim.) Fransa'da yükselen sesler, "bizim ifade özgürlüğümüze saldırılıyor, haklarımız engellenmek isteniyor" biçiminde.

Türkiye'de duyduklarımız farklı; genel olarak, silahlı saldırılar kesin bir dille kınanıyor ama "kutsala hakareti de kabul etmeyiz" deniliyor. İki taraf terör konusunda anlaşılıyor; insanların öldürülmesine karşı çıkıyorlar. Anlaşmadıkları ve görünenlere göre anlayamayacakları konu "hakaret" konusudur. Taraflardan biri sivil haklardan söz ederken, öteki taraf inancın ilkelerinden söz ediyor. Yani algı alanında konular farklı.

Türkiye’de ifade özgürlüğünü savunanlar, aynı zamanda insanların inançlarına saygılı olunmasını da talep ediyor. Karikatürleri terbiyesizlik, hatta hakaret sayıyorlar. İfade özgürlüğü hakaret etme özgürlüğü değildir deniliyor. Sanırım bir Charlie Hebdo destekleyicisine anlaşmazlık bu şekilde ifade edilirse karşı taraf anlayış gösterecektir: hakaret etmenin kabul edilemez olduğunu onlar da söyleyeceklerdir. Ancak Fransa’daki karikatüristler birilerine hakarete bulduklarına inanmıyor. Yaptıklarında ayıp, günah, yasa dışı veya terbiyesiz bir yan görmüyorlar. Vicdanları da bu yüzden rahat. Gizlenmek, özür dilemek ihtiyacını hissetmiyorlar. Yapılan saldırıları kınayan Avrupalı liderler ve kitleler de bu görüştedirler.

Kime göre neye göre...

Mesele hakarete karşı olmak veya olmamak değil, mesele neyin hakaret olduğu veya olmadığıdır. Kültür farkı dediğim de bu noktadadır. Paris’teki hakaret anlayışı ile Ankara’daki oldukça farklıdır. Bunu yalnız din ve kutsal sayılanlar alanında görmüyoruz, saygının her alanında görüyoruz. Türkiye’de yaşlılara - “Batı’ya” göre – çok saygı duyulur. Saçmalayan yaşlı bir insana refleks olarak anlayış gösteririz. Ama Batı’da bir genç, buradan bakınca küstahlık sayılacak bir çıkışla ak saçlıya karşı konuşabilir, ona zor sorular sorabilir. Hele “büyüklerimize” saygı, Batılılara göre şaşırtıcıdır. Hem “aşağıdakiler” bu saygıyı ceket düğmelerini ilikleyerek, eğilip el öperek, her lafa “evet efendim” diyerek gösteriyorlar; hem de “yukarıdakiler” bu tür saygıyı görmediklerinde hakaret algılıyorlar veya en azından alınıyorlar. Bu yüzden siyasetteki büyüklerimiz Batı standartlarına göre çok daha sık hakaret davaları açıyorlar.

Sanat alanına baktığımızda hicvin Türkiye’deki yeri Batı’dan farklıdır. Hiciv, sözlüklerde “bir kimseyi, bir toplumu yermek için söylenmiş söz” gibi tanımlanır. Yermek kelimesine de “kötülüklerini, kusurlarını alaylı bir dille söylemektir.” Oysa “satire” Batı’da sıradan bir sanat biçimidir. Amaçları arasında “kişi ve toplumları eleştirerek doğru yola getirmek” de vardır. Tabii, olaya din açısından bakınca başka bir fark da önemlidir. Kiliseler peygamber ve azizlerin heykel ve ikonalarıyla doluyken, pek çok Müslüman’a göre bu putperestlik işaretidir; her türlü çizim de ona göre değerlendiriliyor.

Bu farkları farklı da ifade edebiliriz. Çağdaş anlamda, eşitler arasındaki eleştiri kültürü son yüzyılların ürünüdür. Ortaçağ’da bugünkü anlamda hiciv tabii ki düşünülemezdi. O dönemde kralları, papayı, güçlü aristokratları hicvetmek söz konusu değildi. Eleştiri ve hiciv ancak düşmana, hasıma, “ötekine” karşı var olabilirdi. Tabii o dönemde hiciv herhalde saldırı ve hakaret olarak da algılanırdı. Ve herhalde öyleydi de. Eleştirinin ve hicvin hak sayılması çok sonralardadır.

'Uyum sağlama' paniği

Hiciv, karikatür ve çizim konusunda böylesine bir mirasın ve kültür farkının var olduğu bir ortamda kutsal sayılan semboller ve kişiler gündeme geldiğinde, değil anlaşmak ve uyum sağlamak, bu konuları konuşmak da çok zor, hatta imkânsız oluyor. Aslında şu an bu konu tabuya dönüşmüştür. Sözlerine dikkat etmeyenler radikal çevrelerin tehdidi altındadır. Toplumun bir kesimi bu konunun konuşulmasını "hakaret etmeye mazeret arama" olarak görüyor. Dolayısıyla konuyu kurcalayan da hakaret edenler safında algılanıyor. Tabu konudur demem bundandır.

Bu durumda toplum aynı şeyleri söylemeye başlıyor ve ülke içinde belli oranda bir uyum ve söz birliği sağlanıyor. Ancak "Batı" dediğimiz toplumlarla anlaşmak mümkün olmuyor. Ve görünen o ki, yakın gelecekte de bu alanda bir diyalog bile sağlanamayacaktır. Batılı ülkeler, büyük mücadelelerle elde etmiş oldukları haklarını, baskı ve terör saldırıları sonucunda vazgeçmek istemeyeceklerdir. Özellikle özgürlükler alanı Batı için bir kimliklerini algılama sorunudur; "saygı" adına baskılar arttıkça kimliklerine daha fazla sarılacaklardır.

Özetlediğim bu durum tabii ki yeni değildir. Eskilere uzanır. Karşılıklı algılar ve imajların bir geçmişi vardır. Ancak bu geçmiş, farklı kültürlere rağmen toplumların yan yana –ama fazla kaynaşmadan– yaşayabileceklerini de göstermiştir. Yani zoraki bir uyum sağlama paniği yaratmanın gereği de yoktur. Herkes bildiği ve inandığı ile yoluna devam edebilir. (Zaten halen bunu yapıyoruz: Hinduistlerin kutsalını kesip yiyoruz!) Ancak bu yapılırken aynı anda yapılanın bilincinde olmanın büyük yararı olacaktır. Hiciv, karikatür, ifade özgürlüğü, kutsala saygı gibi konuları ele alış biçimlerine sağlıklı bir yorum getirmenin büyük yararları olacaktır. Bu olaylara tarihî, sosyolojik, kültürel olaylar olarak yaklaşmak varken, işi "sen saygısızın, yok sen teröre destek veriyorsun" biçiminde sürdürmek tabii ki herkese çok zarar verecektir.

Şu anda yapılan, tarafların kültürel tercihlerini, ahlak ve değerler çerçevesinde yarıştırmaktır. "Farklı kültürler söz konusudur" demek varken, saygısızınız, ahaksızınız, önyargılısınız, fobilisiniz suçlamaları aslında bir ötekileştirmedir. Bu yaklaşım uzun sürede kinleri besleyecektir. Sanırım bu günlerde yaşananlar da eskiden ekilenlerin hasadıdır. Kötü olan, anlaşmamamak, ortak dil ve referanslar bulamamak değildir. Asıl zararlı olan şu an yaratılan algılardır. Bu algılar çatışmacı ortamı yatıştırıcı değildir. Her tartışmanın, dönüp dolaşıp "öteki" tarafın ne kadar "daha" olumsuz olduğuna varmasının anlamı da budur.